

Pastabos apie patyrimą, kurio negalima išvengti

Šiandieną trivialu teigti, kad mokslas tarsi remiasi dviem kojom – teorija ir stebėjimu, arba praktika. Loginė mokslo vystymosi arba pagrindinių kategorijų apibrėžimo ir sistemos kūrimo stadija yra vienodai svarbi kaip ir faktų rinkimo etapas. Todėl žvelgdami į sovietinę socialinių mokslų būklę, kuri, veikama naujų galimybių, sykiu ir riboja, ir grindžia dabartinį socialinių mokslų kitimą, nesunkiai pamatytume, kad Lietuvos sociologijos raida tiesiogiai priklausė ne tik nuo politinių ir ideologinių rėmų, bet taip pat ir nuo sovietinės mokslų klasifikacijos ypatumų, įtakojusių sociologinio pažinimo susiskaidymą.

Tik paviršutiniškai žvelgiant, atrodytų, kad mokslų klasifikacija – kurią empiriškai apčiuopiamą tikrovės dalį laikyti vieno ar kito mokslo objektu – yra susitarimo dalykas. Kad taip nėra, nesunkiai matome žvelgdami į pačią pažinimo principų raidą – mokslų pavadinimai atspindi teorinį požiūrį ir naudojamus metodus. Būtent todėl naudinga šiuolaikinę Lietuvos sociologijos būklę patyrinti sovietinės mokslų klasifikacijos požiūriu.

Jau ne vieną kartą pažymimas įvairių (ypač socialinių) mokslų pavadinimų, galiojusių ne tik Sovietų Sąjungos, bet ir socialistinio lagerio erdvėje, kitoniškumas: istorinis materializmas, mokslinis komunizmas, dialektinis materializmas ir t.t. Nors pažinimas vystosi atlikdamas socialinę funkciją, vis dėlto iš esmės mokslų klasifikacija yra pirmausia jų pačių vidinės raidos rezultatas. Štai Europos Sąjungos mokslų klasifikacija, kuri grindžiama jau įsigalėjusia tarpdalykinių tyrimų patyrimo logika ir kurią tik ką patvirtino Lietuvos Mokslų Taryba, gana akivaizdžiai kirtosi su ta klasifikacija, kurią ne taip seniai ta pati Lietuvos Mokslo Taryba apsvastė ir priėmė, remdamasi Lietuvos mokslo institucijų rekomendacijomis, kurios savo ruožtu rėmėsi esamu mokslo patyrimu.

Žinia, problemiška yra pati totalitarinės valstybės vidinė socialinio mokslo raidos galimybė. (Kalbant apie sovietinį socialinį mokslą, matyt, visur reikėtų žymėti kabutes, bet, norėdami įsijausti į būtąjį laiką ir taupydami erdvę, jų nedėsime.) Savavališki bet kurio atsakingo už ideologinį visuomenės auklėjimą

veikėjo sprendimai galėjo arba visai uždrausti bet kokius tyrimus, arba geriausiu atveju nubraukti tokių tyrimų pastangas ir nugramzdinti rezultatus į neprieinamų fondų gelmes. Tad mūsų bandymai nors kiek susieti dabartinę Lietuvos sociologiją su sovietinių mokslų klasifikacija yra gana problemiški. Ir vis dėlto totalitarinės visuomenės kiekvienas aukštesnis veikėjas buvo tik didesnis ar mažesnis sistemos sraigtelis, todėl juos veikė specifiniai totalitarinės visuomenės raidos ypatumai, apribojantys, iškreipiantys ar paverčiantys niekais net ir svarbių personalijų asmenines pastangas. Vadinas, iš viršaus primesta mokslų struktūra ir ideologiniai principai kaip niekas kitas iliustruoja subjektyvių pastangų rėmus, nulėmusius atskirų mokslininkų ir jų grupių bandymus tiek sukišti savo tyrinėjimus į ribotą konceptualaus mąstymo erdvę, tiek kompromisinius mąstymo prasiveržimus pro varžančius sovietinės ideologijos tinklus¹.

Dauguma dar prisimena, kad moderniausios sociologijos teorijos buvo patalpintos į socialinės marksistinės filosofijos – istorinio materializmo bei mokslinio komunizmo – tiesioginio pavaldumo sritį kaip buržuazinių socialinių teorijų kritika. Empiriniai visuomenės tyrimai pagal sovietinio mokslo klasifikacijos schemą taip pat geriausiai tiko mokslinio komunizmo tarnystei. Universitetų katedros analogiškai buvo kuriamos pagal šį principą, tad ir mokslinio darbo pasiskirstymas bei plėtojimas dažniausiai vyko pagal panašią klasifikaciją. Nors Sovietų Sąjungos mokslininkai jau nuo 1957 m. iki pat valstybės žlugimo diskutavo istorinio materializmo ir sociologijos skirtingumo tema, tačiau, kaip taikliai pasakė P. L. Bergeris, iš esmės tai buvo “šeiminis ginčas”. Neatsitiktinai Sovietų Sąjungoje pirmosios sociologijos mokslo institucijos – sociologijos laboratorijos ir centrai – po 1960 m. buvo kuriami prie mokslinio komunizmo katedrų, nors nuo 1955 m. žymaus ekonomisto ir vadybininko Vasilijaus S. Nemčinovo įtakoje buvo bandoma įtvirtinti pozityvistškai integruotą sociologijos ir inžinerijos mokslą².

Tačiau pagal idealųjį totalitarinės valstybės veikėjų (ypač po 1962 m. M. Suslovo atliktos socia-

linių mokslų pertvarkos) sumanytą sovietinė marksistinė visuomenės teorija, modeliuojanti komunistinės visuomenės galimybę, bei konkretūs sociologiniai tyrimai turėjo vienas kitą papildyti ir tapti moksliniu tikrovės atspindžiu (suvulgarinta tipiška ankstyvojo pozityvistinio mąstymo iliuzija). Realiai mokslinis komunizmas ne tiek bandė suprasti, kas vyko socialinėje tikrovėje, kiek stengėsi spekuliatyviai pagrįsti savo moksliskumą. (Analogiškai sovietinėje ideologijoje atsiranda ir toks darinys, kaip ekonomiška ekonomika. Jeigu ekonomika yra vadinamos įvairios valstybinio masto avantiūros, tai valdančio elito sveiko proto likučius tikrovė verčia tikslinti ideologijos sąvokas, kreipiančias pasyvią liaudies valią į labiau realią veiklą.) Pakartosime chrestomatinę tiesą: sovietiniai socialiniai mokslai labiau buvo reikalingi sąmonės formavimui nei socialistinės visuomenės kūrimui. Dar XX a. pradžioje I. Pavlovo ir socialinio behaviorizmo atradimai akivaizdžiai parodė milžinišką kalbos vaidmenį, manipuluojant masių sąmone.

Čia ir susiduriame su savitu socialinio mokslo, o pirmiausia sociologijos vaidmeniu kitų pažinimo sričių atžvilgiu. Sociologijoje teorinis perimamumas, skirtingai nuo technikos ar gamtos mokslų, labai priklauso tiek nuo praktinio pritaikymo, tiek nuo pasirinkto teorinio tikrovės konstravimo požiūrio. Nors sociologijoje – kaip ir bet kurioje kitoje pažinimo srityje – visada egzistuoja imanentiškas istoriškumas, bet konstruojant socialinę tikrovę, jis nėra toks lemtingas. Bet kokia sociologinė teorija, net ir būdama atitolusi nuo konkrečios istorinės realybės, tam tikrą laiką gali konstruoti socialinę tikrovę ir sėkmingai manipuluoti masių sąmone. Akivaizdu, kad ir socialinių mokslų sąvokų vaidmuo čia tampa ypač svarbus. Sociologiniam mąstymui svarbus pats žiūros taškas, ir, perfrazuodami R. Jenkinso žodžius, pasakytus apie antropologiją, galėtume pasakyti, kad šiuolaikinėje sociologijoje teorinis heterogeniškumas ryškus kaip niekada anksčiau³.

Matyt, kad šiandieninėje greitai besikeičiančioje tikrovėje raidos pasirinkimo galimybei iš sovietinių socialinių mokslų teorijų ir sąvokų analizės būtų daugiau naudos, jeigu būtų mėginama suprasti ne tik pačią posovietinio mokslo raidą, bet pirmiausia – sovietinės visuomenės elgesio ypatumus.

Konstatavę, kad sovietinėje valstybėje sunkiai skynėsi kelią naujausios socialinės teorijos ir adekvatūs sociologiniai tyrimai, kad kai kurios visuomenės veiklos sritys buvo apskritai eliminuotos iš bet kokių tyrimų, kad praktiškai galėjo išlikti tik tokios tyrimo sritys, kurios buvo pakankamai

tolimos aktualioms politiniams, socialiniams ir ekonominiams klausimams, darome išvadą, kad sovietinė sociologija iš esmės turėjo redukuotis arba į apribotą ir nepavojingą režimui, beveik savitikslių empirinių tyrimų lauką, arba į abstrakčių teorinių spekuliacijų erdvę, sunkiai susiejamą su kasdieninio gyvenimo aktualijomis⁴.

Empirinių tyrimų atitrūkimas nuo socialinės teorijos nebuvo atsitiktinis. Sovietinė spekuliatyvi marksistinė teorija sykiu su tam tikrų visuomenės gyvenimo sričių tyrimo draudimu negalėjo turėti jokios konkrečios įtakos empirinių duomenų rinkimui, išskyrus tendencingą poveikį duomenų interpretacijai. Savo ruožtu empiriniai duomenys negalėjo keisti ideologiškai konstruojamos sovietinės socialinės teorijos. Todėl vėliau formuojantis didesnėms sociologijos tyrimo institucijoms ryšys su sovietiniu marksizmu tapo labai formalus ir vis labiau linko į gryną empirizmą. Anot V. Gaidžio, Lietuvos sociologai jau nuo 1960 m. savo empirinius tyrimus suvokė kaip priešpriešą marksizmo dogmoms⁵. Gilesnį pasaulinės sociologijos pažinimo poreikį – atliekami planiniai tyrimai tokių interesų paprasčiausiai neskatino ir nepageidavo – galėjo lemti tik atsitiktiniai ir subjektyvūs pažinimo interesai.

Antra vertus sovietinis istorinis materializmas, besiplukiantis prie XIX a. transformuotos neoevoliucionistinės klasių kovos istorijos ir “socialistinės pereinamosios neantagonistinių klasių visuomenės” sunkumų, negalėjo ignoruoti sparčiai besivystančių Vakarų socialinio mokslo teorijų. Žinia, kad atskiri mokslininkai jas sėkmingai ignoravo, bet kalbama apie pažinimą kaip instituciją. Skirtingai nuo Maskvos, kur partija ir vyriausybė leido įkurti atskirą sociologijos istorijos sekciją Konkrečių socialinių tyrimų institute, Lietuvoje sociologijos teorijos tyrimai buvo palikti apribotai saviėigai, kuri sociologijos teorijai paliko daugiau erdvės filosofijoje. Vaizdžiai tai iliustruoja du svarbiausi sovietinės Lietuvos socialinių ir humanitarinių mokslų žurnalai *Problemos* ir *Mokslo darbai (A serija)*. Tai, kad Lietuvos filosofai vertė ir komentavo A. Comte’ą, K. Manheimą, A. Schutzą, T. Adorno’ą, Cl. Levi Straussą ir kitus sociologijai daugiau ar mažiau nusipelnčius autorius, buvo ne tik atskirų subjektyvių pastangų vaisius. Naujausiomis socialinio pažinimo teorijomis Lietuvoje iš esmės domėjosi filosofai, tuo tarpu sociologai produkavo statistinių duomenų masyvus. Vėlgi tai atsitiko ne tik dėl to, kad į filosofiją, iš dalies dėl Vilniaus universitete dirbusio prof. E. Meškausko įtakos, sovietiniais laikais migravo didesnės ir taip negausios Lietuvoje intelektualinės

pajėgos, bet ir dėl to, kad filosofinis pasirengimas teikė didesnes galimybes konceptualiai perimti socialines teorijas nei geras socialinių mokslų metodų išmanymas.

Tad neatsitiktinai šiandien kartkarčiais iškyla klausimas, kas yra "tikrasis" sociologas: empirikas, besiblaškantį po modernių ir pomodernių socialinių teorijų lauką, ar filosofas, rekonstruojantis sociologinės teorijos principus ir nebeprasibraunantis pro socialinių mokslų statistinių programų kompiuterinius tinklus.

Žinia, būtų neprotinga ir neteisinga totaliai neigti sovietinio laikotarpio Lietuvos sociologijos patyrimą. Kaip pabrėžia V. Bagdonavičius ir P. Katinaitė jubiliejiname LFSI straipsnyje, sociologijos ir filosofijos vystymasis

... priklausė nuo to, *kas ir kaip* toje problematikoje dirbs, koks bus tų dirbančiųjų vidinis santykis su savo tyrinėjimų objektu, kiek tame santykyje lems mokslininko sąžinė, proto balsas, logika, istorinės tiesos jautimas, pareiga tautai, jos kultūrai, ateičiai⁶.

Tačiau apibrėžtos ribos diktavo specifinę mokslų raidos logiką, todėl būtų naudinga aiškiai suvokti ir pripažinti sau, kokia ji buvo, yra ir kokią ją norėtume matyti. Nesigilindami į atskirus atvejus (nors jie yra labai svarbūs, bet šiuo metu iš principo neprognozuojami), žvelgiame į artimų bendruomenių patyrimą. Pvz., skandinavų kraštus. Čia demografiniai, kultūriniai, kalbiniai veiksniai, nors ir nėra tapatūs Lietuvos situacijai, bet ir ne tokie egzotiški. Vis dėlto skandinavų sociologijos raida niekad nebuvė atskirta nuo didžiųjų sociologijos centrų raidos, tad jų santykis su teorija ir vertimais nėra problemiškas. Sociologijos teorijų perėmimas ir originalių tekstų rašymo sąveika vyko tolygiai. Taigi penkiasdešimt metų, praleistų vadinamojo antrojo pasaulio šalyje su gana vienašališku (švelniai tariant) sociologijos patyrimu, verčia atsižvelgti į savitą mokslo raidos situaciją. Šia prasme žvilgsnis į bendro likimo istorijos subjektus leistų giliau suvokti situaciją.

Neabejotina, kad socialiniams mokslams vystytis didelę įtaką daro konkrečios bendruomenės istorinis patyrimas tiek implikuodamas pačias problemas, tiek teikdamas konkrečių sprendimų potencialas, todėl klausimą, kokia sociologija, kokios sociologijos sritys šiandien turėtų būti vystomos Lietuvoje, būtų galima reformuluoti: kokie egzistenciniai klausimai, kokios socialinės problemos šiandien jaudina Lietuvos žmones ir pirmiausia Lietuvos jaunimą? Kita vertus mokslo raida labai priklauso nuo atskirų talentingų asmenybių, nuo jų tyrinėjimų srities pasirinkimo, tačiau tokie dalykai yra sunkiai progno-

zuojami⁷. Dar daugiau – būdami pasaulinio socialinio mokslo periferijoje gerokai esam priklausomi nuo importuojamų koncepcijų, bet net ir šiuo atveju egzistuoja perėmimo ribos.

Po 1922 m., įkūrus Lietuvos universitetą, be atsitiktinai čia likimo nublokštų V. Sezemano ir L. Karsavino, iš esmės Lietuvos filosofijai toną davė įvairiai modifikuojama neotomistinė filosofija, kurią lietuvių filosofai buvo studijavę katalikiškuose Europos universitetuose, nors kituose kraštuose jau stipriai vystėsi pozityvizmas, egzistencializmas ir kt. kryptys. Sociologija dar tik leido pirmus nedrašius daigelius, nors Europoje ir JAV savo darbus jau buvo paskelbę E. Durkheimas, M. Weberis, G. Simmelis, H. Cooley'is ir kt.

Ir pabaigoje keletas pastabų dėl vertimų. Aki-vaizdu, kad vertimai susiję su visuomenės mokslų ir jų kalbos plėtojimo dalykais, įgalinančiais prasčiau ar geriau aptarinėti įvairiais tyrimo aspektais (sociologiniu, psichologiniu, politologiniu ir t.t.) konkrečią bendruomenę jos daugumai suprantamų terminų kalba. Anot B. Commonerio, viešos diskusijos ir viešoji nuomonė šiuolaikinėje visuomenėje atlieka svarbų vaidmenį, priimant optimalius įvairių technologijų ir jų įdiegimo sprendimus. Lygiai tą patį galima pasakyti apie socialinės raidos pasirinkimo variantus. Neatmetant skepticizmo, kuris visuomet lydi *vox populi* vaidmens reikšmę, vis dėlto būtų neteisinga neigti, kad visuomenė privalo turėti mokslinių faktų visuomeniškai suprantama forma. Tik tuomet, teigia B. Commoneris, bus galima daugiau ar mažiau nustatyti priimtina socialinės rizikos ir socialinės naudos santykį⁸.

Dauguma šiuolaikinės sociologijos terminų laipsniškai rutuliojosi su pačių mokslų raida kur nors Vokietijoje, JAV ar dar kitur, tad mėgindami lietuviškai pateikti kokią nors teoriją, mieliau vartojame užsienietišką terminą, nes jis "neša" teorijos turinį. Neretai tai gana apgaulingas išpūdis, nes neišverstų terminų primargintas tekstas gali būti adekvačiai suprantamas tiems, kurie daugiau ar mažiau yra susipažinę su tomis teorijomis, o ne tiems, kurie pirmą kartą skaito vertimą. Tuo tarpu vertimas neretai tik klaidina skaitytoją, kuriam teorija nėra žinoma. Žinia, kad esant teoriniam heterogeniškumui, kai egzistuoja keletas sąvokos reikšmių, tokie vertimai suponuoja natūralų nepasitenkinimą, tad siūloma skaityti originalus. Nors toks pasiūlymas ir labai naudingas, bet nebūtina įrodinėti, kad čia maišomi skirtingi dalykai. Neprofesionalus vertimas dar neįrodo, kad vertimų nereikia⁹.

Vėl pacituosime jau pirmame *Sociologijos*

numeryje minėtą P. Kniūkštą, kuris rašo, kad pataisytas maldas žmonės ne iš karto priėmė, įsivaizdavo jas lyg ir nebe šventas¹⁰. Šventumas turi savo raiškos logiką – negalima tiesiogiai kalbėti apie šventą objektą, nes toks kalbėjimas jį paverstų artimu kasdienybei, suprofanuotų ir paprasčiausiai sugriautų, kitaip tariant, šventumas reikalauja eufemizmų. Kai kuriuose šiandieniniuose moksliniuose tekstuose randasi blefuojamo šventumo variantas. Kitaip tariant, teorinis lietuviškas tekstas spekuliuoja tuo “šventumu”, pridengdamas eufemizmais iki galo nesuprastą tekstą. Svetimos kalbos terminas, savosios kalbos tekste skambantis natūraliai, lietuviškame tekste tampa tarptautiniu ir simuliuojamo šventumo eufemizmu.

Manau, kad apie socialinių ar humanitarinių mokslinių vertimų naudą neverta ir kalbėti. Nė viena tautinė bendruomenė čia net neturi alternatyvos: reikia ar nereikia mokslinius tekstus rašyti sava kalba. Pats klausimas, reikia ar nereikia vertimų, prasmingas dėl to, kad verčia racionaliai jį svarstyti ir suvokti visus su jais susijusius veiksnius, įskaitant ir finansinius.

Tai kiekvienos tam tikrą civilizacijos lygį pasiekusios tautos situacija. Skiriasi tik bendruomenių dydis ir turimas tos srities patyrimas. Taigi kalbama apie didelių ir mažų tautų lemtį ir istorinės situacijos diktuojamas alternatyvas. Po didesnio ledkalnio viršūne visada glūdi didesnis ledo luitas. Didelėms tautoms toks klausimas išvis nekyla. Antra vertus kiekviena grupė, o tuo labiau maža tauta saugoja

savo identitetą, todėl natūralu, kad bendruomenė save organizuoja taip, kad mokslinė kalba taptų bendros kultūros raidos dalimi. Aišku, iš čia neplaukia privalomybė rašyti tik tautiškai. Neabejoju, kad greitai mes turėsime mokslinių žurnalų užsienio kalba a la *Acta Sociologica* (Journal of the Scandinavian Sociological Association).

Aišku ir tai, kad čia yra tik atskiro individo pasirinkimo alternatyva, o ne bendruomenės. Kitaip tariant, asmens tapatumas lemia etinį įsipareigojimą. V. Kavoliui tai buvo vienareikšmiška. Net būdamas pasaulinio garso mokslininkas, jis triūsė lietuviškame mokslų darželyje.

Tiesiog vos ne kiekvienas mažos tautinės ar politinės bendruomenės atstovas, plušantis teorinėje socialinių ar humanitarinių mokslų erdvėje, egzistenciškai yra paklausiamas, o jo asmeninis dalykas – pasirinkti. Tie, kurie lieka kultūrinėje mažos bendruomenės erdvėje, priversti nuolat savo ar ne savo noru spręsti šį egzistencinį klausimą. Jie gyvena nuolatinėje tikro arba net imituojamo apsisprendimo būklėje. Todėl pasilikęs mažoje tautoje individas yra įtraukiamas į daugybę veiklų, kurios verčia jį daryti tai, kas didelės tautos atveju atrodo ne visai racionalu.

Baigdami galėtume tarti, kad renkasi individas, bet ne bendruomenė. O kadangi pasirinkimas yra individualus reikalas, tai ne tik bendruomenė neturėtų prievartauti individo, bet ir pačiam individui nereikėtų universalizuoti savo individualių interesų.

Išnašos

- ¹ Neabejotina, kad vienos ar kitos institucijos išvaikymas sovietiniais laikais galėtų būti laikomas tos institucijos pastangų peržengti nubrėžtas ribas ir tikriausiai pačios bendruomenės nuostatai, palaikančių ir leidžiančių savo nariams padaryti tokius nukrypimus, aktyvumo rodikliu. Anot estų sociologų, sociologijos tyrimai jų šalyje buvo ne vieną kartą nutraukiami, tačiau atsikurdavo vėl, tik jau kitose institucijose.
- ² Batygin S. G., Deviatko I. F. *The Methamorphoses of Russian Sociology*. In: *Eastern Europe in Transformation. The Impact on Sociology*, Westport, London: Greenwood Press, 1994, p. 11 - 24; Weinberg E. A. *The Development of Sociology in Soviet Union*, London: Routledge and Kegan Paul, 1974, p. 108 - 117. Lietuvoje sociologijos sektorius taip pat pradžioje kūrėsi Ekonomikos institute ir tik vėliau, 1969 m., jis buvo perkeltas į Istorijos institutą, o dar vėliau, 1977 m., pradėjo funkcionuoti kaip atskiras Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto padalinys (Bagdonavičius V., Katinaitė P. Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto darbai ir dienos. Kn.: *Lietuvos Mokslas*, 1997, V tomas, 15 knyga, p. 6 - 7).

³ Jenkins R. *Rethinking Ethnicity Arguments and Explorations*, London: SAGE, 1997, p. 5 - 6.

⁴ Žinia, kad tai ne absoliutu. Užtenka palyginti sociologijos institucijas Lietuvoje ir Estijoje, kad taptų akivaizdus atskirų grupių, personalijų ir istorinio patyrimo vaidmuo. Nepaisant sovietinių laikų bendrų sociologinių tyrimų programų, Estijos, Latvijos ir Lietuvos tyrimų kryptys buvo gana skirtingos. Pvz., Estijoje: Tartu universiteto Sociologijos laboratorijoje, Mokslų Akademijos Istorijos instituto Sociologijos sekcijoje, Estijos radijuje buvo daroma nemažai žiniasklaidos, kultūros tyrimų (Saar E., Titma M., Kenkman P. *Estonian Sociology: The Emergence of an Empirical Tradition*. In: *Eastern Europe in Transformation. The Impact on Sociology*, Westport, London: Greenwood Press, 1994, p. 158 - 159). Lietuvoje: Mokslų Akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės institute, Vilniaus universiteto Sociologijos laboratorijoje daugiausia tyrimų buvo atliekama socialinių grupių, efektyvaus darbo ir darbo kolektyvo, jaunimo profesinio pasirengimo srityse (Gaidys V., Vosyliūtė A. *Main features in the Development of Lithuanian Sociology*. In: *Eastern Europe in Transformation. The Impact on Sociology*,

- Westport, London: Greenwood Press, 1994, p. 151).
- ⁵ Gaidys V., Vosyliūtė A. Main features in the Development of Lithuanian Sociology. In: *Eastern Europe in Transformation. The Impact on Sociology*, Westport, London: Greenwood Press, 1994, p. 152.
- ⁶ Bagdonavičius V., Katinaitė P. Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto darbai ir dienos. Kn.: *Lietuvos Mokslas*, 1997, V tomas, 15 knyga, p. 15 - 21; Mucha J., Forrest Keen M. Eastern Europe and Its Sociology. In: *Eastern Europe in Transformation. The Impact on Sociology*, Westport, London: Greenwood Press, 1994, p. 9.
- ⁷ Pokarinėje Norvegijoje pirmas sociologijos pakilimas susijęs su Oslo universitete susiformavusia jaunų mokslininkų grupe, pasimokiusia užsieniuose ir palaikiusia plačius tarptautinius kontaktus su žymiais Europos ir ypač JAV sociologijos centrais bei atskirais mokslininkais. Antrą Norvegijos sociologijos pakilimą jau Bergeno universitete 7-ajame dešimtmetyje inspiravo Orjaras Oyenas ir Steinas Rokkanas, persikėlę iš Oslo universiteto. Būtent jų įtakoje Bergene stipriai pradėjo vystytis sociologijos tyrimai. Dar vėliau sociologijos tyrimų suintensyvėjimas Trondheime sietinas taip pat su atskiromis asmenybėmis (Aage B. Sorensen *Sociology in Scandinavian University System*. In: *Society, University, and World Community. Essay for Orjar Oyen*, Oslo: Scandinavian University Press, 1997, p. 206).
- ⁸ Коммонер Б. *Замыкающий круг. Природа, человек, технология*, М.: Мысль, 1974, с. 142 - 148.
- ⁹ Kaip čia neprisiminsi Gioteborgo universiteto iniciatyvos išleisti dalies daugiau ar mažiau aktyvių Lietuvos sociologų angliškų publikacijų rinkinius. Apie Sovietų Sąjungos sociologiją Vakaruose buvo žinoma gana apibendrintai (Mucha 8), tuo tarpu, nepaisant bendrų sovietinės sociologijos ypatumų, čia egzistavo didesni ar mažesni regioniniai skirtumai. Skandinavus neabejotinai domina jiems artima geopolitinė sritis – Baltijos valstybės. Neatsitiktinai šis finansavimas plaukia iš Švedijos instituto, kuris yra pavaldus užsienio reikalų ministerijai. Švedus domino Lietuvos sociologų potencialas, ir nors kolegų švedų kritika atskleidė Lietuvos sociologų specifinius trūkumus, bet kai kurie dalykai liko nesuprasti dėl gana savito terminų vartojimo. Šia prasme labai įdomu patyrinėti, kokiomis orientacijomis, koku pavidalu ir t.t. atskirų tautų mokslininkai ir jų grupės, prižiūrimos sovietinės totalitarinės sistemos, reiškė lokalius bendruomenės požiūrius. Kalbant apie sovietinio laikotarpio Lietuvos aukštųjų mokyklų (iš esmės – Vilniaus universiteto) socialinius mokslus, galima pasakyti, kad čia iš dalies veikė ta pati situacija, kuri Rytų Europoje susiklostė XIX amžiuje. Tik jei tuo laiku socialinis mokslas negalėjo pasiekti teorinio gilumo dėl to, kad buvo vystomas ne universitetuose, tai sovietiniu laikotarpiu jis nors ir buvo vystomas universitetuose, bet buvo labai reglamentuotas.
- ¹⁰ Valantiejus A. Apie mus ir nuo mūsų. – *Sociologija*. Mintis ir veiksmas, 1997, p. 7.